

**АУДИТТИН ЭЛ АРАЛЫК СТАНДАРТЫ 250
(КАЙРА КАРАЛГАН)
ФИНАНСЫЛЫК ОҢЧЕТТУУЛУКТУН АУДИТИНИН
ЖУРУШУНДӨ МЫЙЗАМДАРДЫ ЖАНА ЧЕНЕМДИК
АКТЫЛАРДЫ КАРОО**

(2017-жылдын 15-декабрынан же бул күндөн кийин баштала турган мезгилдер
үчүн финансылык отчеттуулуктун аудитине карата күчүнө кирет)

МАЗМУНУ

	Пункт
Киришүү	
Ушул стандартты колдонуунун чөйрөсү	1
Мыйзамдардын жана ченемдик актылардын аракетин	2
Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактоо үчүн жоопкерчилик.....	3–9
Күчүнө кирүү күнү	10
Максагтар	11
Аныктама	12
Талаптар	
Аудитордун мыйзамдардын жана ченемдик актылардын сакталышын кароосу	13–18
Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык аныкталган же сактабагандыкка шектенүүлөр жаралган учурдагы аудитордук жол-жоболор	19–22
Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык Аныкталгандыгы же сактабагандыкка шектенүүлөр жаралгандыгы жөнүндө билдирүү	23–29
Документация	30
Пайдалануу боюнча колдонмо жана башка түшүндүрмө материалдар	
Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактоо үчүн жоопкерчилик.....	A1–A8
Аныктама	A9–A10
Аудитордун мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактоону кароосу	A11–A16

Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык аныкталган же сактабагандыкка шектенүүлөр жаралган учурдагы аудитордук жол-жоболор	A17–A25
Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын аныкталгандыгы же сактабагандыкка шектенүүлөрдүн жаралгандыгы жөнүндө билдирүү	A26–A34
Документация	A35–A36

Аудиттин эл аралык стандарты (АЭС) 250 (кайра каралган) «*Финансылык отчеттуулуктун аудитинин жүрүшүндө мыйзамдарды жана ченемдик актыларды кароону*» АЭС 200 «*Көз карандысыз аудитордун негизги максаттары жана Аудиттин эл аралык стандарттарына ылайык аудитти жүргүзүү*» менен бирге кароо керек.

Киришүү

Ушул стандартты колдонуунун чөйрөсү

1. Ушул Аудиттин эл аралык стандарты (АЭС) финансылык отчеттуулуктун аудитин жүргүзүүдө мыйзамдарды жана ченемдик актыларды кароо боюнча аудитордун милдеттерин карайт. Ушул стандарт ишенимди камсыз кылуучу тапшырмаларга карата колдонулбайт., алардын алкагында аудитордун алдында белгилүү бир мыйзамдардын же ченемдик укуктук актылардын сакталышы жөнүндө өзүнчө корутундуну текшерүү жана түзүү конкреттүү максаты коюлган.

Мыйзамдардын жана ченемдик актылардын аракетин

2. Мыйзамдар жана ченемдик актылар финансылык отчеттуулукка тийгизген таасири боюнча олуттуу айырмаланат. Ишканага карата колдонулуучу мыйзамдар жана ченемдик актылар мыйзамдык базаны түзөт. Кээ бир мыйзамдардын же ченемдик актылардын жоболору, алар сандык көрсөткүчтөрдү аныктап жана ишканын финансылык отчеттуулугундагы маалыматты ачып көрсөткөндөй түрдө, финансылык отчеттуулукка түздөн-түз таасирин тийгизет. Башка мыйзамдар же ченемдик актылар жетекчилик тарабынан аткарылууга тийиш же аларга ылайык ишканын ишмердүүлүгүн жүргүзүүгө уруксат берилген жоболорду белгилейт, бирок алар ишканын финансылык отчеттуулугуна түздөн-түз таасирин тийгизбейт. Кээ бир ишканалар өзүнүн ишмердүүлүгүн катуу ченемдик жөнгө салынган тармактарда (мисалы, банктар жана химиялык ишканалар) жүргүзөт. Башкалардын ишмердүүлүгүнө жалпысынан ишмердүүлүктүн операциялык аспектилерине (мисалы, эмгекти жана ден соолукту коргоого байланыштуу мыйзамдар жана ченемдик актылар, ошондой эле жумушка орношууда бирдей укуктарды камсыздоого карата) тиешелүү мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жыйындысы гана колдонулат. Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизе турган ишкана үчүн айып пулдарга, соттук териштирүүлөргө же башка кесепеттерге алып келиши мүмкүн.

Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактоо үчүн жоопкерчилик (A1–A8-пункттарын караңыз)

3. Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын көзөмөлү астында жетекчиликтин жоопкерчилиги, ишканын ишинин мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жоболоруна шайкеш жүргүзүлүшүн камсыз кылгандай, анын ичинде ишканын сандык көрсөткүчтөрүн аныктаган жана финансылык отчеттуулугундагы

маалыматты ачып көрсөткөн мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жоболорун сактоону камсыздоо болуп саналат.

Аудитордун жоопкерчилиги

4. Ушул стандарттын талаптары мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын натыйжасында финансылык отчеттуулукту олуттуу бурмалоону аныктоодо аудиторго жардам берүү үчүн арналган. Бирок, аудитор мындай сактабагандыктарды четтетүү үчүн жоопкерчилик тартпайт жана ал мыйзамдарда жана ченемдик укуктук актыларды сактабагандыктын бардык фактыларын аныктайт деп күтүүгө болбойт.
5. Аудитор ак ниетсиз аракеттерден жана каталардан улам бүтүндөй финансылык отчеттуулукта олуттуу бурмалоолордун жок экендигине акылга сыярлык ишенимди камсыздоого жоопкерчилик тартат¹ Финансылык отчеттуулуктун аудитин жүргүзүүдө аудитор колдонуудагы мыйзамдык жана ченемдик базаны эске алат. Аудиттин ажыралгыс чектөөлөрүнөн улам, аудит туура пландаштырылып жана Аудиттин эл аралык стандарттарына ылайык жүргүзүлсө да, финансылык отчеттуулуктун кээ бир олуттуу бурмалоолорун таппай калуу коркунучу бар². Мыйзамдардын жана ченемдик актылардын контекстинде бул ажыралгыс чектөөлөрдүн аудитордун олуттуу бурмалоолорду табуу мүмкүнчүлүгүнө тийгизүүчү потенциалдуу таасири төмөнкү себептерден улам жогорулайт:
  - Финансылык отчеттуулукка адатта таасирин тийгизбеген жана финансылык отчеттуулукка таандык болгон ишканын маалымат системалары тарабынан белгиленбеген, жалпысынан ишканын бизнесинин операциялык аспектилерине тиешелүү болгон мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жыйындысы бар;
  - Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык сөз байлашуу, жасалмалоо, операцияларды эсепке алууда атайылап калтырып кетүү, жетекчилик тарабынан контролдоо каражаттарын «кыйгап өтүү» же аудиторго атайылап жалган маалымат берүү;
  - Юридикалык көз караштан алганда, кандайдыр бир иш-аракеттин мыйзамды бузгандыгын аныктоо сот органдарынын компетенциясына кирет.

¹ АЭС 200 «Көз карандысыз аудитордун негизги максаттары жана Аудиттин эл аралык стандарттарына ылайык аудитти жүргүзүү», 5-пункт

² АЭС 200, А53–А54 пункттар

- Эреже катары, финансылык отчеттуулукта чагылдырылган окуялар жана операциялар менен байланыш канчалык начар болсо, аудитор окуялардан кабардар болуп жана мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын фактыларын аныктай тургандыгынын мүмкүнчүлүгү ошончолук төмөн болот.
6. Ушул стандарт мыйзамдардын жана ченемдик актылардын эки категориясын сактоого карата аудитордун милдеттерин төмөнкүдөй түрдө айырмалайт (A6, A12–A13-пункттарын караңыз):
    - (a) Салыктык жана пенсиялык мыйзамдар жана ченемдик актылар сыяктуу финансылык отчеттуулуктагы олуттуу көрсөткүчтөрдү жана маалыматты ачып көрсөтүүнү аныктоого түздөн-түз таасир этет деп жалпысынан таанылган мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жоболору (14, A12-пункттарын караңыз); жана
    - (b) финансылык отчеттуулуктагы көрсөткүчтөрдү аныктоого жана маалыматты ачып көрсөтүүгө түздөн-түз таасирин тийгизбеген, бирок алардын сакталышы бизнестин операциялык аспектилерине, ишкананын өз ишмердүүлүгүн улантууга же олуттуу айып санкцияларына туш болбоого (мисалы, лицензиялык шарттарды сактоо, төлөө жөндөмдүүлүгүн сактоо боюнча жөнгө салуучу органдардын талаптарын сактоо же курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча ченемдик актыларды сактоо) карата мамиле боюнча негиз түзүүчү болуп саналган башка мыйзамдар жана ченемдик актылар; ушундай мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн (15, A13-пункттарын караңыз).
  7. Ушул стандартта мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жогоруда көрсөтүлгөн категорияларынын ар бири боюнча талаптар өзүнчө сыпатталат. 6(a)-пунктунда эскертилген категория боюнча аудитордун жоопкерчилиги ушул мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жоболоруна ылайык келүүгө талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерди алуу болуп саналат. 6(b)-пунктунда эскертилген категория үчүн аудитордун жоопкерчилиги финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн болгон мыйзамдарга жана эрежелерге ылайык келбегендикти аныктоо үчүн атайын аудитордук жол-жоболорду аткаруу менен чектелет.
  8. Ушул стандарт аудитордон финансылык отчеттуулук жөнүндө пикирди калыптандыруу максатында колдонулган башка аудитордук жол-жоболор, аудитордун көңүлүн мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү учурларына аудитордун
-

көңүлүн бурушу мүмкүнчүлүгүнө карата жогорку көңүл бөлүүнү сактоону талап кылат. АЭС 200³ талаптарына ылайык аудит учурунда кесипкөй скептицизмди сактоо бул контекстте ишканага таасир этүүчү мыйзамдардын жана ченемдик актылардын көлөмүн эске алуу менен чоң мааниге ээ.

9. Аудитордун мыйзамга, ченемдик актыларга же тиешелүү этикалык талаптарга ылайык ишкананын мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыгы үчүн кошумча милдеттери болушу мүмкүн, алар ушул АЭСтен айырмаланып же анын алкагынан тышкары болушу мүмкүн, мисалы: (А8-пунктун караңыз)
- (a) мыйзамдарды жана ченемдик актыларды, анын ичинде жетекчилик жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен конкреттүү өз ара аракеттенүүгө карата талаптарды кошкондо, аныкталган же болжолдонгон сактабагандыкка жооп кайтаруу, алардын сактабагандыкка жооп кайтаруусунун адекваттуулугун баалоо жана андан аркы иш-аракеттердин зарылдыгын аныктоо;
  - (b) башка аудиторлорго мыйзамдарды жана ченемдик актыларды аныкталган же болжолдонгон сактабагандык жөнүндө маалымдоо (мисалы, топтун финансылык отчеттуулугунун аудитинде); жана
  - (c) мыйзамдарга жана ченемдик укуктук актыларга ылайык келбөөнүн аныкталган же болжолдонуп жаткан сактабагандыгына карата документацияга талаптар.

Ар кандай кошумча милдеттерди аткаруу кошумча маалыматты камсыздай алат, ал ушул жана башка АЭСтерге ылайык аудитордун ишине мамилеси бар (мисалы, жетекчиликтин же мыйзамдарга жана ченемдик укуктук актыларга ылайык келбөөнүн аныкталган же болжолдонуп жаткан сактабагандыгына карата документацияга талаптар. тиешелүү учурларда, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын ак ниеттүүлүгүнө карата).

Күчүнө кирүү күнү

10. Ушул стандарт 2017-жылдын 15-декабрынан же бул күндөн кийин башталган мезгил ичиндеги финансылык отчеттуулуктун аудитине карата күчүнө кирет.

Максаттары

11. Аудитордун максаты төмөндөгүдөн турат:

---

³ АЭС 200, 15-пункт.

- (a) финансылык отчеттуулуктагы олуттуу көрсөткүчтөрдү жана маалыматты ачып көрсөтүүнү аныктоого түздөн-түз таасирин тийгизет деп жалпысынан таанылган мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жоболоруна шайкеш келүү боюнча талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерди алуу;
- (b) финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн болгон башка мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык учурларын аныктоо үчүн конкреттүү аудитордук жол-жоболорду жүргүзүү;
- (c) аудиттин жүрүшүндө мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык аныкталганда же сактабагандыкка шектенүүдө тиешелүү жооп кайтаруу.

Аныктама

12. Ушул стандарттын максаттары үчүн төмөнкү термин төмөнкүдөй мааниге ээ:

Сактабагандык – ишкана же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар, жетекчилик же ишканага же анын жетекчилиги астында иштеген башка адамдар тарабынан атайылап же атайылабастан жасалган, колдонуудагы мыйзамдарга же ченемдик актыларга каршы келген аракетсиздик же аракеттер. Сактабагандык ишкананын бизнес ишмердүүлүгү менен байланышпаган жеке жоруктарды камтыбайт. (A9–A10- пункттарын караңыз)

Талаптар

Аудитордун мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкты кароосу

13. АЭС 315 (кайра каралган)⁴ ылайык ишкананын жана анын чөйрөсүнүн түшүнүгүн алуу процессинде, аудитор төмөнкүлөр жөнүндө жалпы түшүнүктү алууга тийиш:
- (a) ишканага карата колдонулуучу же ишкана ишмердүүлүгүн жүргүзгөн экономиканын тармагына же секторуна колдонулуучу мыйзамдык база;
  - (b) ишкана бул мыйзамдын талаптарын кантип сакташы жөнүндө (A1-пункттарын караңыз).

---

⁴ АЭС 315 (кайра каралган) «Ишкананы жана анын чөйрөсүн изилдөө аркылуу олуттуу бурмалоо тобокелдиктерин табуу жана баалоо», 11-пункт.

14. Аудитор финансылык отчеттуулукта олуттуу көрсөткүчтөрдү жана маалыматты ачып көрсөтүүгө түздөн-түз таасирин тийгизет деп таанылган мыйзамдардын жана ченемдик актылардын жоболорунун сакталышына карата талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерди алууга тийиш (А12-пунктун караңыз).
15. Аудитор финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизе турган башка мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык учурларын аныктоого багытталган төмөнкү аудитордук жол-жоболорду аткарууга тийиш (А13–А14-пункттарын караңыз).
  - (a) жетекчиликтин дарегине жана, жөнү бар болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга ишкана мындай мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактай тургандыгына карата суроо-талаптарды жиберүү; жана
  - (b) тийиштүү лицензиялоочу жана жөнгө салуучу органдар менен, эгер андай болсо, жазышууларды изилдөө.
16. Аудиттин жүрүшүндө аудитор колдонулган башка аудитордук жол-жоболор мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык аныкталган же мүмкүн болгон учурларын көрсөтүшү мүмкүн экенин эстей жүрүүгө тийиш (А15-пунктун караңыз).
17. Аудитор жетекчиликтен жана, эгер жөнү бар болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардан финансылык отчеттуулукту даярдоодо эске алынууга тийиш болгон мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын же сактабагандыкка шектенүүлөрдүн бардык белгилүү болгон учурлары аудиторго ачылганы жөнүндө жазуу жүзүндөгү билдирүүлөрдү талап кылууга тийиш (А16-пунктун караңыз).
18. Мыйзамдарда жана ченемдик актыларда аныкталган же мүмкүн болгон сактабагандыктар жок болгон учурда, 13-17-пункттарда саналып өткөндөн башка, аудитордон ишкананын мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактагандыгына карата аудитордук жол-жоболорду аткаруусу талап кылынбайт.

Мыйзамдарга жана ченемдик актыларды сактабагандык аныкталган же сактабагандыкка шектенүүлөр жаралган учурдагы аудитордук жол-жоболор

19. Эгерде аудиторго мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык же сактабагандыкка шектенүү жөнүндө маалыматтар белгилүү болсо, аудитор төмөнкүлөрдү алууга тийиш (А17-А18-пункттарын караңыз):
  - (a) мындай сактабагандыктын мүнөзүн жана ал орун алган жагдайларды түшүнүүнү;

- (b) финансылык отчеттуулукка мындай сактабагандыктын мүмкүн болуучу таасирин баалоо үчүн кошумча маалыматты (A19-пункттарын караңыз).
20. Эгерде аудитор мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык орун алды деп шектенсе, ал маселени жетекчилик менен жана тиешелүү болгон учурда корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулашы керек. Эгерде жетекчилик же тиешелүү учурларда, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар ишкананын мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактагандыгын ырастаган жетиштүү маалыматты берүүнү камсыздабаса, аудитордун пикири боюнча, шектенген сактабагандыктын таасири финансылык отчеттуулук үчүн олуттуу болуп калышы мүмкүн, аудитор юридикалык консультациялык жардамды алуунун максатка ылайыктуулугу жөнүндө маселени карап чыгышы керек. (A20–A22-пункттарды караңыз)
21. Эгерде мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкка шектенүү жөнүндө маалыматтын жетиштүү көлөмүн алуу мүмкүн эмес болсо, аудитор, аудитордун пикирине тиешелүү аудитордук далилдердин жетишсиздигинин анык таасирине баа бериши керек.
22. Аудитор аудиттин башка аспектилерине, анын ичинде аудитордун тобокелдикке баа берүүсүнө жана жазуу жүзүндөгү билдирүүлөрдүн ишенимдүүлүгүнө карата мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын кесепеттерин баалоого жана тиешелүү чараларды көрүүгө тийиш. (A23–A25-пункттарды караңыз).

Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын аныкталгандыгы же сактабагандыкка шектенүүлөр жаралгандыгы жөнүндө жөнүндө билдирүү

Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга сактабагандык жөнүндө маалыматты жеткирүү

23. Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү бардык жактар ишкананы башкарууга катышкан учурлардан тышкары жана аудитор⁵ тарабынан аларга мурда билдирилген аныкталган же мүмкүн болгон сактабагандыктын маселелери жөнүндө кабардар болушса, аудитор мындай фактылар айкын түрдө анчалык маанилүү болбогон мүнөзгө ээ болгон учурлардан тышкары, корпоративдик башкаруу үчүн жооптуу жактардын маалыматына ага аудиттин жүрүшүндө белгилүү болгон мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык менен байланыштуу фактылары жөнүндө маалыматтарды билдирүүгө тийиш.

---

⁵ АЭС 260 (кайра каралган) «Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен маалыматтык өз ара аракеттенүү», 13-пункт.

24. Эгерде, аудитордун пикири боюнча, 22-пунктта сыпатталган сактабагандык атайылап жана олуттуу деп болжолдоно турган болсо, ал бул факт жөнүндө биринчи мүмкүнчүлүктө корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга билдирүүгө тийиш.
25. Эгерде аудитор сактабагандыкка жетекчиликтин мүчөлөрү же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар тартылган деп шектенсе, аудитор бул тууралуу ишкананын башкаруусунун корпоративдик системасынын кийинки деңгээлинин кызмат адамдарына, эгерде мындай деңгээл бар болсо, мисалы, аудит боюнча комитетке же байкоочу кеңешке билдирүүгө тийиш. Эгерде корпоративдик иерархияда жогорураак деңгээл жок болсо, же аудитор анын билдирүүсү боюнча эч кандай чара көрүлбөйт деп эсептесе же кимге кайрылуу керектигин билбесе, аудитор юридикалык консультациялык жардам алуунун максатка ылайыктуулугу жөнүндө маселени карап чыгышы керек.

Финансылык отчеттуулук жөнүндө аудитордук корутундуда сактабагандык жөнүндө маалыматты берүү (A26–A27 пункттар)

26. Эгерде аудитор сактабагандык финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизет жана анда тийиштүү түрдө чагылдырылбайт деген тыянакка келсе, аудитор АЭС 705ке ылайык финансылык отчеттуулук жөнүндө коюлган шарты бар пикирин же терс пикирин билдирүүгө тийиш.⁶
27. Эгерде жетекчилик же корпоративдик башкаруу үчүн жооптуу жактар, мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык учурлары финансылык отчеттуулук үчүн олуттуу болушу мүмкүн экендигинин талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерин алууда аудиторго тоскоолдук кылса, аудитор АЭС 705ке (кайра каралган)⁷ ылайык аудиттин көлөмүн чектөөнүн негизинде финансылык отчеттуулук жөнүндө коюлган шарты бар пикирин билдириши, же пикирди билдирүүдөн баш тартышы керек.
28. Эгерде аудитор сактабагандык жетекчиликтин же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын аракеттеринин себебинен эмес, жагдайлардан улам келип чыккан чектөөлөргө байланыштуу орун алгандыгын аныктай албаса, аудитор ал жагдайлардын аудитордун пикирине тийгизген таасирин АЭС 705 (кайра каралган) стандартына ылайык баалашы керек.

---

⁶ АЭС 705 (кайра каралган) «Көз карандысыз аудитордун аудитордук корутундусундагы модификацияланган пикир», 7-8-пункттар

⁷ АЭС 705 (кайра каралган), 7 жана 9-пункттар

Жөнгө салуучу жана укук коргоо органдарына сактабагандык жөнүндө маалыматты берүү

29. Эгерде аудитор мыйзамдардын жана ченемдик актылардын сакталбагандыгын аныктаса же шектенсе, аудитор мыйзамдын, ченемдик актынын же тиешелүү этикалык талаптардын төмөнкүлөргө ылайык келишин аныктоого тийиш (А28–А34-пункттарын караңыз):
- (a) ишкананын чегинен тышкары тийиштүү органдар алдында аудитордун отчет беришин талап кылышат;
  - (b) бул жагдайларда ишкананын чегинен тышкары тийиштүү органга отчетту берүү орундуу боло алган милдеттенмелерди белгилешет.

Документация

30. Аудитор аудитордук документацияга⁸ мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын аныкталган же болжолдонгон учурларын жана төмөнкүлөрдү киргизүүгө тийиш жана (А35–А36-пункттарды караңыз):
- (a) аткарылган аудитордук жол-жоболор, жасалган маңыздуу кесипкөй ой жүгүртүүлөр жана алар боюнча жасалган тыянактар; жана
  - (b) жетекчилик, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар жана башка адамдар менен сактабагандыкка байланышкан олуттуу маселелерди, анын ичинде жетекчилик жана, эгерде колдонууга мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар бул маселеге кандай мамиле кылгандыгын талкуулоо.

***

Пайдалануу боюнча колдонмо жана башка түшүндүрмө материалдар

Мыйзамдардын жана ченемдик актылардын сакталышы үчүн жоопкерчилик (3–9 пункттар)

- A1. Ишкананын иш-аракеттери мыйзамдарга жана ченемдик актыларга ылайык жүзөгө ашырылышын камсыздоо жетекчиликтин милдетине кирет жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын көзөмөлдөөсү тарабынан колдоого алынат. Мыйзамдар жана ченемдик актылар ишкананын финансылык отчеттуулугуна ар кандай таасир этиши мүмкүн: мисалы, түздөн-түз алар ишкананын финансылык

---

⁸ АЭС 230 «Аудитордук документация», 8–11 жана А6-пункттары

отчеттуулугунда талап кылынган маалыматтын ачып көрсөтүлүшүнө таасир этиши мүмкүн же алар финансылык отчеттуулукту даярдоонун колдонулуп жаткан концепциясын белгилөөсү мүмкүн. Алар ошондой эле ишкананын белгилүү бир юридикалык укуктарын жана милдеттерин белгилей алышат, алардын айрымдары анын финансылык отчеттуулугунда таанылууга тийиш. Мындан тышкары, мыйзамдар жана ченемдик актылар тарабынан алар сакталбаган учурларда айып санкциялары коюлушу мүмкүн.

A2. Төмөндө ишкана мыйзамдарды жана ченемдик укуктук актыларды сактабагандыгынын алдын-алуу жана аныктоого көмөк көрсөтүү үчүн жайылтышы мүмкүн болгон саясаттын жана жол-жоболордун түрлөрүнүн мисалдары келтирилген:

- мыйзам талаптарына мониторинг жүргүзүү жана операциялык жол-жоболор ушул талаптарды сактоо зарылчылыгын эске алуу менен иштелип чыгышын камсыздоо;
- ички контролдун талаптагыдай системасын түзүү жана иштешин камсыз кылуу;
- жүрүм-турум кодексин иштеп чыгуу, жайылтуу жана сактоо;
- кызматкерлердин талаптагыдай кайра даярдыктан өтүшүн камсыз кылуу жана алардын жүрүм-турум кодексин түшүнүүсү;
- жүрүм-турум кодексин сактоого мониторинг жүргүзүү жана аны сактабаган кызматкерлерге карата тийиштүү тартиптик таасир этүү чараларын көрүү;
- мыйзам талаптарына мониторинг жүргүзүү боюнча жардам берүү үчүн юристтерди тартуу;
- конкреттүү тармакта ишмердүүлүгүн жүргүзүүдө ишкана сактоого тийиш болгон маанилүү мыйзамдардын жана ченемдик актылардын реестрин, ошондой эле даттанууларды эсепке алууну жүргүзүү.

Ири ишканаларда, бул саясаттар жана жол-жоболор төмөнкү кызматтарга жана бөлүмдөргө тиешелүү милдеттерди өткөрүп берүү менен толукталышы мүмкүн:

- ички аудит кызматына;
- аудит боюнча комитетке;
- мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактоону камсыз кылуу кызматына.

Аудитордун жоопкерчилиги

- А3. Ишкана тарабынан мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык финансылык отчеттуулукту олуттуу бурмалоого алып келиши мүмкүн. Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыкты табуу, анын маанилүүлүгүнө карабастан, аудиттин башка аспектилерине таасир этиши мүмкүн, мисалы, аудитордун жетекчиликтин же кызматкерлердин ак ниеттүүлүгүн кароосу.
- А4. Юридикалык көз караштан алганда, мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын курамынын тигил же бул аракеттерде бар-жогун аныктоо укуктук аныктаманын предмети болуп саналат жана бул маселени чечүү адатта аудитордун кесиптик компетенциясына кирбейт. Ошого карабастан, аудитордун даярдыгы, тажрыйбасы жана анын ишкананы жана анын тармагын жана экономика секторун түшүнүүсү аудитордун көз алдында болгон айрым иш-аракеттерде мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын курамы болушун таануу үчүн негиздерди камсыз кылышы мүмкүн.
- А5. Мыйзамдын конкреттүү талаптарына ылайык аудитор финансылык отчеттуулуктун аудитинин алкагында ишкана мыйзамдардын же ченемдик актылардын тигил же бул жоболорун сактайбы деген маселе боюнча өзүнчө корутунду берүүгө милдеттүү болушу мүмкүн. Мындай жагдайларда, АЭС 700 (кайра каралган)⁹ же АЭС 800 (кайра каралган)¹⁰ аудитордук корутундунун үстүндө иштөөдө бул аудитордук милдеттерди аткаруунун тартибин сыпаттайт. Мындан сырткары, финансылык отчеттуулукту даярдоо боюнча мыйзамдын конкреттүү талаптары болгон учурларда, аудитти пландаштырууда мыйзамдардын жана ченемдик актылардын тигил же бул жоболорун сактагандыгы боюнча талаптагыдай тесттерди планга киргизүү зарыл болушу мүмкүн.

Мыйзамдардын жана ченемдик актылардын категориялары (6-пунктту караңыз)

- А6. Ишкананын мүнөзү жана жагдайлары тиешелүү мыйзамдар менен ченемдик актылардын б(а) же б(б)-пункттарында баяндалган мыйзамдардын жана ченемдик актылардын категорияларына тиешелүү экендигине таасир этиши мүмкүн. 6-пунктта айтылган категорияларга киргизилиши мүмкүн болгон мыйзамдардын жана ченемдик актылардын мисалдары төмөнкүлөрдү камтыйт:

---

⁹ АЭС 700 (кайра каралган) «*Финансылык отчеттуулук жөнүндө пикирди калыптандыруу жана корутундуну түзүү*», 43-пункт

¹⁰ АЭС 800 (кайра каралган) «*Атайын багыттагы концепцияга ылайык даярдалган финансылык отчеттуулуктун аудитинин өзгөчөлүктөрү*», 11-пункт

- ак ниетсиз аракеттер, коррупция жана паракорлук;
- акча адалдоо, терроризмди каржылоо жана кылмыш жолу менен алынган кирешелер;
- баалуу кагаздар рыногу жана алар менен соода жүргүзүү;
- банк жана башка финансылык продуктулар жана кызмат көрсөтүүлөр;
- маалыматтарды коргоо;
- салык жана пенсиялык милдеттенмелер жана төлөмдөр;
- айлана-чөйрөнү коргоо;
- коомдук саламаттык жана коопсуздук.

Мамлекеттик сектордун ишканаларынын өзгөчөлүктөрү

А7. Мамлекеттик сектордо мыйзамдардын жана ченемдик актылардын талаптарын эсепке алууга карата аудитордун кошумча милдеттери болушу мүмкүн, алардын финансылык отчеттуулуктун аудитине тиешеси болушу мүмкүн же ишкананын бизнесинин башка аспектерине жайылтылышы мүмкүн.

Мыйзам, ченемдик актылар же тиешелүү этикалык талаптарга ылайык белгиленген кошумча милдеттер (9-пунктту караңыз)

А8. Мыйзам, ченемдик актылар же тийиштүү этикалык талаптар аудитордон кошумча жол-жоболорду аткарууну жана кошумча чараларды көрүүнү талап кылышы мүмкүн. Мисалы, Бухгалтерлердин этикасынын эл аралык стандарттары боюнча кеңеш тарабынан басылып чыккан Кесипкөй бухгалтерлердин этика кодекси (БЭЭСК Кодекси), аудитор мыйзамдарды жана ченемдик актыларды аныкталган же болжолдонгон сактабагандык үчүн жооп иретинде кадамдарды жасоону талап кылат жана андан аркы иш-аракеттердин зарылдыгын аныктайт. Мындай кадамдар топтогу башка аудиторлорго, анын ичинде топтук тапшырма боюнча өнөктөшкө, компоненттердин аудиторлорун же топтун компоненттеринин курамында ишти аткарган башка аудиторлорго топтун финансылык отчеттуулугунун аудитинен айырмаланган максаттар үчүн мыйзамдын жана ченемдик актылардын аныкталган же болжолдуу сакталбагандыгы жөнүндө билдирүүнү камтышы мүмкүн¹¹.

Аныктама (12-пунктту караңыз)

---

¹¹ Мисалы, БЭЭСК Кодексинин 225.21 - 225.22-бөлүмдөрүн караңыз.

- A9. Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык актылары ишкана тарабынан же ишкананын атынан, же анын атынан корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар, жетекчилик же ишканада иштеген же анын жетекчилиги астында иштеген башка адамдар менен түзүлгөн бүтүмдөрдү камтыйт.
- A10. Сактабагандык ошондой эле ишкананын бизнес ишмердүүлүгүнө байланышкан жеке жоруктарын, мисалы, негизги жетекчилик кызматты ээлеген адам ишкананын берүүчүсүнөн пара алып, анын ордуна кызмат көрсөтүү же ишкананын келишимдери үчүн берүүчүнүн дайындалышын камсыз кылган жагдайды камтыйт.

Аудитордун мыйзамдардын жана ченемдик актылардын сакталгандыгын кароосу

Аудитордун мыйзамдардын жана ченемдик актылардын сакталгандыгын кароосу (13-пункт)

- A11. Мыйзам чыгаруу базасына жана ишкана анын талаптарын кандайча сактаганына жалпы түшүнүк алуу үчүн аудитор төмөнкүлөрдү жасай алат, мисалы:
- ишкананын тармагынын, жөнгө салуучу жана башка тышкы факторлордун анда болгон түшүнүгүн колдонуу;
  - финансылык отчеттуулукта чагылдырылган көрсөткүчтөрдү жана маалыматты ачып көрсөтүүнү түздөн-түз аныктоочу мыйзамдар жана ченемдик актылар жөнүндө жаңыртылган маалыматты алуу;
  - жетекчиликтен ишкананын ишмердүүлүгүнө, күтүлгөндөй, олуттуу таасир этиши мүмкүн болгон башка мыйзамдар же ченемдик укуктук актылар жөнүндө маалыматты суроо;
  - жетекчиликтен мыйзамдардын жана ченемдик укуктук актылардын сакталышына карата ишкананын саясаты жана жол-жоболору тууралуу маалыматты суроо;
  - жетекчиликтен соттук дооматтарды аныктоо, баалоо жана эсепке алуу үчүн кабыл алынган саясат жана жол-жоболор жөнүндө маалыматты суроо.

Адатта олуттуу көрсөткүчтөрдү аныктоого жана финансылык отчеттуулукта маалыматты ачып көрсөтүүгө түздөн-түз таасир көрсөтүүчү деп таанылган мыйзамдар жана ченемдик актылар (6 жана 14-пункттарды караңыз)

- A12. Кээ бир мыйзамдар жана ченемдик актылар көптөн бери аракетте, ишкананын өзүндө, ошондой эле, негизинен анын тармагынын же

экономикалык секторунун ичинде белгилүү жана ишкананын финансылык отчеттуулугуна түздөн-түз тиешеси бар (6(a)-пунктунда айтылгандай). Алардын катарына, мисалга, төмөнкүлөргө тийиштүү болгон мыйзамдар жана ченемдик актылар кириши мүмкүн:

- финансылык отчеттуулуктун формасына жана мазмунуна;
- финансылык отчеттуулукту түзүүнүн тармактык өзгөчөлүктөрүнө;
- мамлекеттик келишимдер боюнча операцияларды эсепке алуу тартиби;
- пайда салыгын же пенсиялык камсыз кылууга кеткен чыгымдарды эсептөө үчүн чыгашаларды чегерүү же таануу тартиби.

Ушул мыйзамдардагы жана ченемдик актылардагы айрым жоболор финансылык отчеттуулук деңгээлинде конкреттүү өбөлгөлөргө түздөн-түз тиешелүү болушу мүмкүн (мисалы, пайда салыгы боюнча резервдердин толуктугуна карата), ал эми башкалары жалпысынан финансылык отчеттуулукка түздөн-түз тиешелүү болушу мүмкүн (мисалы, финансылык отчеттуулуктун толук топтомун түзүүчү зарыл отчеттордун тизмеги). 13-пункттагы талаптын максаты ушул мыйзамдардын жана ченемдик актылардын колдонуудагы жоболоруна ылайык аудитор финансылык отчеттуулуктагы көрсөткүчтөрдү аныктоого жана маалыматтарды ачып көрсөтүүгө карата талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерди чогулткандыгы болуп саналат.

Мындай мыйзамдардын жана ченемдик актылардын, ошондой эле башка мыйзамдардын жана ченемдик актылардын башка жоболорун сактабагандык айып салууларга, соттук териштирүүлөргө же ишкана үчүн башка кесепеттерге алып келиши мүмкүн, аларга кеткен чыгымдар финансылык отчеттуулукта резервге коюлушу керек, бирок бул 6(a)-пунктунда сыпатталгандай, финансылык отчеттуулукка түздөн-түз таасир көрсөтүүчү деп эсептелбейт.

Сактабагандык учурларын аныктоо үчүн жол-жоболор – башка мыйзамдар жана ченемдик актылар (6 жана 15-пункттар)

A13. Кээ бир башка мыйзамдар жана ченемдик актылар ишкананын ишмердүүлүгүнө олуттуу таасир бергендиктен, аудиторго өзгөчө көңүл бурууну талап кылышы мүмкүн (бул 6(b)-пунктунда сыпатталгандай). Ишкананын ишмердүүлүгүнө олуттуу таасир тийгизген мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык ишкананын өз ишмердүүлүгүн токтотушуна алып келиши же анын өз ишмердүүлүгүн

үзгүлтүксүз улантуу жөндөмдүүлүгүнө күмөн туудурушу мүмкүн¹². Мисалы, ишкананын лицензиясынын же анын ишмердүүлүгүн жүргүзүүгө уруксат берген башка документтин талаптарынын сакталбагандыгы ушундай таасир этиши мүмкүн (мисалы, банк үчүн – капитал боюнча же инвестициялар боюнча талаптардын сакталбагандыгы). Ошондой эле, негизинен ишкананын бизнесинин операциялык аспектилерине тиешелүү болгон көптөгөн мыйзамдар жана ченемдик актылар да бар, алар адатта финансылык отчеттуулукка таасирин тийгизбейт жана ишкананын финансылык отчеттуулугун даярдоого тиешелүү болгон маалымат системаларына киргизилген эмес.

A14. Финансылык отчеттуулукка башка мыйзамдардын жана ченемдик актылардын тийгизген таасири ишкананын ишмердүүлүгүнө жараша өзгөрүп тургандыктан, 15-пунктта талап кылынган аудитордук жол-жоболор аудитордун көңүлүн финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн болгон мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык учурларына бурууга багытталган.

Башка аудитордук жол-жоболорду колдонуунун натыйжасында аудитор аныктаган сактабагандык (16-пунктту караңыз)

A15. Финансылык отчеттуулук боюнча пикирди түзүү үчүн колдонулган аудитордук жол-жоболор, мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык аныкталган же мүмкүн болгон учурларына аудитордун көңүлүн бурушу мүмкүн. Мисалы, булар төмөнкүлөр сыяктуу аудитордук жол-жоболор:

- жыйындардын протоколдору менен таанышуу;
- соттук териштирүүлөр, дооматтар жана баалануучу көрсөткүчтөргө карата суроо-талаптарды жетекчиликке жана ишкананын юрисконсультуна же тышкы юрисконсультка жөнөтүү;
- операциялардын түрлөрүнө, эсептер боюнча калдыктарга же маалыматтарды ачып көрсөтүүгө карата маани-маңызы боюнча кең-кесири тестирилөө.

Жазуу жүзүндөгү билдирүүлөр (17-пунктту караңыз)

A16. Мыйзамдардын жана ченемдик актылардын финансылык отчеттуулукка анык таасири кыйла өзгөрүлүп тургандыктан, жазуу жүзүндөгү билдирүүлөр жетекчиликтин кесепеттери финансылык отчеттуулукка олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн мыйзамдарды жана

---

¹² АЭС 570 (кайра каралган) «Ишмердүүлүктүн үзгүлтүксүздүгүн» караңыз.

ченемдик актыларды аныкталган же мүмкүн болгон сактабагандык жөнүндө кабардар болгондугунун зарыл аудитордук далилдерин камсыздайт. Бирок, жазуу жүзүндөгү билдирүүлөрдүн өзү, талаптагыдай жетиштүү аудитордук далилдерди камсыз кылбайт жана демек, аудитор чогултушу керек болгон башка аудитордук далилдердин мүнөзүнө жана көлөмүнө таасирин тийгизбейт¹³.

Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык аныкталгандагы же сактабагандыкка шектенүүлөр жаралгандагы аудитордук жол-жоболор

Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын белгилери (19-пунктту караңыз)

- A17. Аудиторго 13–17-пункттарда көрсөтүлгөн жол-жоболорду аткарбоонун натыйжасында мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык учуру жөнүндө маалымат белгилүү болуп калышы мүмкүн (мисалы, аудитор маалымат берүүчүдөн сактабагандык жөнүндө маалымат алган учурда).
- A18. Кийинки маселелер мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын далили болушу мүмкүн:
- мамлекеттик жана жөнгө салуучу органдар тарабынан териштирүү же айыптарды же туумдарды төлөө;
  - консультанттарга, байланыштуу тараптарга, кызматкерлерге же мамлекеттик кызматкерлерге аныкталбаган кызмат көрсөтүүлөр үчүн төлөмдөр, зайымдар;
  - ишкана тарабынан адатта төлөнүүчү же анын тармагында чыныгы алынган кызматтарга төлөнүүчү акыга салыштырмалуу сатуулар боюнча ашыкча көрүнгөн комиссиялык төлөмдөр же агенттик сыйаке;
  - рыноктук баадан бир кыйла жогору же төмөн сатып алуулар;
  - адаттан тыш накталай төлөмдөр, көрсөтүүчүгө кассалык чектер формасындагы төлөм менен же номердик эсепке банктык которуулар түрүндө сатып алуулар;
  - олуттуу салык жеңилдиктери менен офшорлордо катталган ишканалар менен адаттан тыш операциялар;
  - бул товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр алынган өлкөлөрдөн эмес, алынган товар же кызмат көрсөтүүлөр үчүн алуучулар

¹³ АЭС 580 «Жазуу жүзүндөгү билдирүүлөр», 4-пункт

тарабынан төлөнгөн төлөмдөр;

- валюталык контролдоо боюнча тиешелүү документациясыз төлөмдөр;
- түзүмүнүн өзгөчөлүгүнөн улам, же күтүлбөгөн себептерден улам кийинки текшерүүгө мүмкүндүктү камсыздай албаган маалыматтык системанын болушу;
- тыюу салынган операциялар же эсепке алууда туура эмес чагылдырылган операциялар;
- басма сөздөгү терс комментарийлер.

Аудитордун баалоону жүргүзүшүнө карата тиешеси бар маселелер (19(b)-пунктун караңыз)

A19. Аудитордун финансылык отчеттуулукка мүмкүн болгон таасирин баалоону жүргүзүүгө карата тиешеси бар маселелер, мисалы:

- финансылык отчеттуулук үчүн мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыгын, анын ичинде айыптарды салуунун, туумдарды, зыяндын ордун толтуруу талаптарын коюунун, ошондой эле активдерди экспроприациялоо, ишкананын ишин мажбурлап токтотуу жана соттук териштирүү коркунучтарынын мүмкүн болуучу финансылык кесепеттери бар же жок экендигин;
- мүмкүн болгон финансылык кесепеттерди ачып көрсөтүү талап кылынабы же жокпу;
- алар финансылык отчеттуулуктун ишенимдүү берилишине шек туудурса же башка түрдө адаштырууга киргизген финансылык отчеттуулукту жасаганда, мүмкүн болуучу финансылык кесепеттер ушунчалык олуттуу болуп саналабы.

Аудиттин жол-жоболору жана аныкталган же шек жараткан сактабагандыкты жетекчиликке жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактарга маалымдоо (20-пунктту караңыз)

A20. Эгер алар кошумча аудитордук далилдерди камсыз кыла алышса, аудитор өзүнүн тыянактарын корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен талкуулай алат. Мисалы, аудитор, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык мүмкүнчүлүгүнө алып келген операцияларга же окуяларга тиешеси бар фактылар менен жагдайлар бирдей түшүнүлгөндүгүн ырастай алат.

A21. Бирок, кээ бир юрисдикцияларда, мыйзамдар же ченемдик актылар аудитордун жетекчилик жана корпоративдик башкаруу үчүн жооп

берүүчү жактар менен белгилүү бир маселелер боюнча сүйлөшүүлөрүн чектеши мүмкүн. Мыйзамдар же ченемдик актылар, тиешелүү орган тарабынан иш жүзүндөгү же болжолдонгон мыйзамсыз аракеттерди териштирүүгө тоскоолдук кылышы мүмкүн болгон билдирүүнү же башка аракеттерди, анын ичинде аудитор акчаны адалдоого каршы күрөшүү боюнча мыйзамдарга ылайык тиешелүү органга аныкталган же болжолдуу сактабагандык жөнүндө билдирүүгө милдеттүү болгон билдирүүнү же башка аракеттерге конкреттүү түрдө тыюу салышы мүмкүн. Мындай жагдайларда аудитор караган маселелер татаал болушу мүмкүн жана аудитор юридикалык консультация алууну максатка ылайык деп эсептесе болот.

- A22. If management or, as appropriate, those charged with governance do not provide sufficient information to the auditor that the entity is in fact in compliance with laws and regulations, the auditor may consider it appropriate to consult with the entity’s in-house or external legal counsel about the application of the laws and regulations to the circumstances, including the possibility of fraud, and the possible effects on the financial statements. If it is not considered appropriate to consult with the entity’s legal counsel or if the auditor is not satisfied with the legal counsel’s opinion, the auditor may consider it appropriate to consult on a confidential basis with others within the firm, a network firm, a professional body, or with the auditor’s legal counsel as to whether a contravention of a law or regulation is involved, including the possibility of fraud, the possible legal consequences, and what further action, if any, the auditor would take.

Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын кесепеттерин баалоо (22-пунктту караңыз)

- A23. 22-пунктун талаптарына ылайык, аудитор аудитордун тобокелдикти жана жазуу жүзүндөгү билдирүүлөрдүн ишенимдүүлүгүн баалоосун кошкондо, аудиттин башка аспектилерине карата мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын кесепеттерин баалайт. Аудитор тарабынан аныкталган сактабагандыктын конкреттүү учурларынын кесепети, эгерде орун алган болсо, бузууларды жасоо менен жашыруунун ортосундагы катыштан жана конкреттүү контролдук иш-аракеттерден, ошондой эле сактабагандыкка тиешеси бар жетекчилердин же жалданма кызматкерлердин деңгээлине байланыштуу болот, айрыкча, бул ишкананын эң жогорку деңгээлдеги жетекчилиги катышкан сактабагандыктын кесепеттерине таандык. 9-пунктта белгиленгендей, аудитор тарабынан мыйзамдардын, ченемдик актылардын же тиешелүү этикалык талаптардын сакталышы 22-пунктка ылайык аудитордун милдеттерине тиешелүү кошумча маалыматтарды бериши мүмкүн.

A24. Жетекчиден жана, эгер мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардан алынган жазуу жүзүндөгү ырастоонун ишенимдүүлүгү үчүн аныкталган же болжолдонгон сактабагандыктын кесепеттерин баалоону аудиторду мажбурлашы мүмкүн болгон жагдайлардын мисалдары төмөнкү учурларды камтыйт:

- аудитор бардык аныкталган же болжолдонгон сактабагандык боюнча жетекчиликтин, эгер мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын катышуусунан же болжолдонуп жаткан катышуусунан күмөн санаса же далилдери болсо.
- аудиторго жетекчилик жана, эгер мүмкүн болсо, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар мындай сактабагандык жөнүндө билишери жана мыйзамдык жана ченемдик талаптарга карабастан, акылга сыярлык убакыт мезгилинин ичинде бул тууралуу тийиштүү органга билдирбегендери же билдирүүгө уруксат бербегендери белгилүү болсо.

A25. Белгилүү бир жагдайларда аудитор, эгерде бул мыйзам же ченемдик актылар тарабынан жол берилсе, мисалы, жетекчилик же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар бул жагдайларда аудитор орундуу деп эсептеген абалды ондоо үчүн чараларды көрбөгөндө, же аныкталган же болжолдонгон сактабагандык жетекчиликтин же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактардын ак ниеттүүлүгүнө карата маселе жаратканда, ал тургай сактабагандык финансылык отчеттуулук үчүн олуттуу болбосо да аудитор тапшырманы аткаруудан баш тартуу маселесин карашы мүмкүн. Аудитор тапшырманы аткаруудан баш тартуу орундуу экендигин аныктоо үчүн юридикалык консультация алууну максатка ылайыктуу деп эсептеши мүмкүн. Эгерде аудитор келишимден баш тартуу орундуу деп аныктаса, бул аныкталган же болжолдонгон сактабагандыкка жооп кайтаруу үчүн мыйзам, ченемдик актылар же тиешелүү этикалык талаптар боюнча башка милдеттерди аткарууну алмаштыра албайт. Мындан тышкары, АЭС 220нын¹⁴ А9-пунктунда айрым этикалык талаптар мурдагы аудитордон болжолдонгон иш улантуучу аудитордун суроо-талабы боюнча иш улантуучу аудиторго мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык жөнүндө маалыматты берүүнү талап кылышы мүмкүн экенин көрсөтөт.

---

¹⁴ АЭС 220 «Финансылык отчеттуулуктун аудитин жүргүзүүдө сапатты контролдоо»

Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын аныкталгандыгы же сактабагандыкка шектенүүлөр жаралгандыгы жөнүндө билдирүү

Аудитордун корутундусу үчүн аныкталган же шектелген сактабагандыктын потенциалдуу кесепеттери (26–28-пункттарды караңыз)

A26. Мыйзамдарды жана ченемдик актыларды аныкталган же болжолдонгон сактабагандык аудитордук корутунду 26-28-пункттарга ылайык аудитордун модификацияланган пикиринде билдирилет. Кээ бир башка жагдайларда аудитор аныкталган же болжолдонгон сактабагандык жөнүндө аудитордук корутунду билдире алат, мисалы:

- аудитордо АЭС боюнча аудитордун милдеттерине кошумча отчеттуулуктун башка милдеттери болсо, АЭС 700дүн (кайра каралган) 43-пунктунда каралгандай;
- аудитор аныкталган же болжолдонгон сактабагандык аудиттин негизги маселеси болуп саналарын аныктаганда жана, тийиштүү түрдө, эгер бул АЭСтин 14-пункту колдонулбаса гана, бул жөнүндө АЭС 701ге¹⁵ ылайык билдирсе; же
- Өзгөчө учурларда, жетекчилик же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар аудитор мындай жагдайларда орундуу деп эсептеген жагдайды ондоо боюнча иш-аракеттерди жасабаса жана тапшырмадан баш тартуу мүмкүн болбосо (A25-пунктту караңыз), аудитор АЭС 706га (кайра каралган) ылайык "Башка маалыматтар" бөлүмүндө аныкталган же болжолдонгон сактабагандыкты сыпаттоо мүмкүнчүлүгүн карап чыга алат.¹⁶

A27. Мыйзамдар же ченемдик актылар жетекчилик, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар же аудитор тарабынан конкреттүү маселе жөнүндө маалыматты коомчулукка ачыкка чыгарууга тоскоолдук кылышы мүмкүн. Мисалы, мыйзам же ченемдик актылар тиешелүү орган тарабынан иш жүзүндөгү же шектелип жаткан мыйзамсыз аракеттердин тергөөсүнө тоскоолдук кылышы мүмкүн болгон билдирүүгө же башка аракеттерге ачык-айкын тыюу салышы мүмкүн, анын ичинде ишканага кабарлоого тыюу салуу дагы бар. A26-пунктунда же башка жол менен баяндалган жагдайларда аудитор аудитордук корутунду аныкталган же болжолдонгон сактабагандыкты билдирүүгө ниеттенгенде, мындай мыйзамдын же ченемдик актынын аудитордун бул маселени аудитордук корутунду

¹⁵ АЭС 701 «Көз карандысыз аудитордун аудитордук корутундусунда аудиттин негизги маселелери жөнүндө маалымдоо»

¹⁶ АЭС 706 (кайра каралган) «Көз карандысыз аудитордун аудитордук корутундусундагы «Маанилүү жагдайлар» жана «Башка маалыматтар» бөлүмдөрү»

сыпаттоо же айрым учурларда аудитордук корутундуну чыгаруу жөндөмү үчүн кесепети болушу мүмкүн. Мындай учурларда аудитор иш-аракеттердин тиешелүү багытын аныктоо үчүн юридикалык консультацияны алуу мүмкүнчүлүгүн карап чыга алат.

Сактабагандык жөнүндө маалыматты жөнгө салуучу жана укук коргоо органдарына берүү (29-пунктту караңыз)

A28. Ишкананын чегинен тышкары тиешелүү органдарга мыйзамдарды жана ченемдик актыларды аныкталган же болжолдонгон сактабагандык тууралуу билдирүү бул жагдайларда зарыл же орундуу болушу мүмкүн, анткени:

- (a) Мыйзам, ченемдик актылар же тийиштүү этикалык талаптар аудитордун корутунду беришин талап кылат (29-пунктту караңыз);
- (b) Аудитор отчеттуулукту берүү тийиштүү этикалык талаптарга ылайык аныкталган же болжолдонгон сактабагандыкка жооп иретиндеги тийиштүү аракет болуп саналат деп чечим кабыл алган (A30-пунктту караңыз); же
- (c) Мыйзам, ченемдик актылар же тийиштүү этикалык талаптар аудиторго муну жасоого укук берет (A31-пунктту караңыз).

A29. Айрым юрисдикцияларда, мыйзам, ченемдик актылар же тиешелүү этикалык талаптар аудитордон ишкананын чегинен тышкары тийиштүү органга мыйзамдарды жана ченемдик актыларды аныкталган же шек жараткан сактабагандык жөнүндө билдирүүнү талап кыла алат. Мисалы, айрым юрисдикцияларда финансылык мекеменин аудиторуна көзөмөлдөөчү органга мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандыктын келип чыккандыгы же келип чыккандыгына шектенүүсү жөнүндө кабар берүүгө карата мыйзамдык талаптар бар. Мындан тышкары, бурмалоолор мыйзамдарды же ченемдик актыларды сактабагандыктын натыйжасында келип чыгышы мүмкүн жана аудитордон айрым юрисдикцияларда жетекчилик же корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар ондоп-түзөтүү аракеттерин көрбөгөн учурларда тиешелүү органга бурмалоолор жөнүндө билдирүү талап кылынышы мүмкүн.

A30. Башка учурларда тиешелүү этикалык талаптар аудитордон ишкананын чегинен тышкары жерде тиешелүү органга мыйзамдарды жана ченемдик актыларды сактабагандык аныкталганы же ага шек жаралганы тууралуу билдирүү ошол жагдайларда талаптагыдай аракет болуп саналарын аныктоону талап кылышы мүмкүн. Мисалы, БЭЭСК Кодекси аудитор мыйзамдарды жана ченемдик укуктук актыларды сактабагандык аныкталганына же ага шектенүү жаралганына жооп кайтаруу үчүн кадамдарды жасашын жана ишкананын чегинен

тышкары тиешелүү органдарга билдирүүнү камтышы мүмкүн болгон андан аркы иш-аракеттердин зарылдыгын аныкташын талап кылат.¹⁷ БЭЭСК Кодекси мындай маалымдоо БЭЭСК Кодексине ылайык купуялуулукту сактоо милдеттерин бузуу болуп эсептелбейт деп түшүндүрөт.¹⁸

- A31. Мыйзамда, ченемдик актыларда же тийиштүү этикалык талаптарда аныкталган же шектенүү жараткан сактабагандыкка карата билдирүүгө тийиштүү талаптар камтылбаса да, алар аудиторго аныкталган же шектенүү жараткан сактабагандык жөнүндө ишкананын чегинен тышкары тийиштүү органга билдирүү укугун бере алышат. Мисалы, финансылык мекемелердин финансылык отчеттуулугуна аудит жүргүзүүдө аудитор мыйзамга же ченемдик актыларга ылайык көзөмөлдөөчү орган менен мыйзамдарды жана ченемдик актыларды аныкталган же болжолдонгон сактабагандык сыяктуу маселелерди талкуулоого укуктуу болушу мүмкүн.
- A32. Башка жагдайларда, ишкананын чегинен тышкары тиешелүү органга мыйзамдарда жана ченемдик актыларда аныкталган же шектенүү жараткан сактабагандык жөнүндө билдирүү аудитордун мыйзамга, ченемдик актыларга же тиешелүү этикалык талаптарга ылайык купуялуулукту сактоо милдети менен алып салынышы мүмкүн.
- A33. 29-пункт менен талап кылынган аныктама татаал ой-пикирлерди жана кесипкөй ой жүгүртүүлөрдү камтышы мүмкүн. Демек, аудитор аудитордук уюмдун ичинде (мисалы, аудитордук уюмдун же тармакка кирген уюмдун ичинде) же жөнгө салуучу орган же кесиптик уюм менен жашыруун негизде (эгер мыйзам же ченемдик актылар тарабынан тыюу салынбаса, же купуялыкты сактоо милдетин бузбаса) консультацияларды жүргүзүү мүмкүндүгүн карап чыга алат. Аудитор ошондой эле аудитордун аракеттеринин вариантын жана аракеттердин тигил же бул конкреттүү багытын кабыл алуунун кесиптик же юридикалык кесепеттерин түшүнүү үчүн юридикалык консультацияны алуу мүмкүнчүлүгүн карай алат.

Мамлекеттик сектордун ишканаларынын өзгөчөлүктөрү

- A34. Мамлекеттик сектордун аудитору мыйзам чыгаруу же башка жетектөөчү органга аныкталган же болжолдонгон сактабагандыктар жөнүндө билдирүүгө же алар жөнүндө аудитордун корутундусунда билдирүүгө милдеттүү болушу мүмкүн.

¹⁷ Мисалы, БЭЭСК Кодексинин 225.29-бөлүмүн жана 225.33 - 225.36-бөлүмдөрүн караңыз.

¹⁸ Мисалы, БЭЭСК Кодексинин 140.7-бөлүмүн жана 225.35-бөлүмүн караңыз.

Документация (30-пунктту караңыз)

А35. Аудитордун мыйзамдарды жана ченемдик актыларды аныкталган же болжолдонгон сактабагандыкка карата тыянактары жөнүндө документация төмөндөгүлөрдү камтый алат, мисалы:

- жазуулардын же документтердин көчүрмөлөрүн;
- жетекчилик, корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар же ишканадан тышкары тараптар менен жүргүзүлгөн талкуулардын протоколдору.

А36. Мыйзамдар, ченемдик актылар же тийиштүү этикалык талаптар ошондой эле мыйзамдарды жана ченемдик актыларды аныкталган же болжолдонгон сактабагандыкка карата документацияга кошумча талаптарды белгилей алат.¹⁹

---

¹⁹ Мисалы, БЭЭСК Кодексинин 140.7-бөлүмүн жана 225.35-бөлүмүн караңыз.